

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК 338.1

UDC 338.1

В. Ю. Худолей, д. е. н.,
доцент,
Т. В. Пономаренко, д. е. н.,
Т. М. Іванова, к. е. н.

V. Yu. Khudolei, Doctor of Economics,
Associated Professor,
T. V. Ponomarenko, Doctor of Economics,
T. M. Ivanova, Candidate of Economic
Sciences

РЕГІОНАЛЬНІ ДИСПРОПОРЦІЇ МАЛОГО
БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇХ
УСУНЕННЯREGIONAL DISPROPORTIONS OF SMALL
BUSINESS IN UKRAINE AND APPROACHES
TO THEIR ELIMINATION

Актуальність теми дослідження. Вивчення регіональних диспропорцій малого бізнесу є актуальним напрямком дослідження у сфері забезпечення державної підтримки підприємницького сектору в Україні для стимулювання економіки, підвищення ефективності економічного розвитку регіонів та країни в цілому.

Постановка проблеми. Малий бізнес потенційно здатен забезпечити вагомий внесок у валовий внутрішній продукт України, вирішити питання зайнятості населення, підвищення рівня його життя та наситити внутрішній ринок конкурентоздатною продукцією.

Саме тому, в сучасних економічних умовах, важливим завданням для України є забезпечення рівномірності розташування та ефективності функціонування малого бізнесу по всій території країни, а також подолання диспропорцій, які сформувались на сьогоднішній день.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розвиток теорії, методології та історії малого бізнесу, його державного регулювання та нерівномірності розвитку регіонів зробили відомі вчені: В. Базилевич, В. Бакуменко, З. Варналій, П. Єщенко, Т. Клебанова, Т. Пономаренко, В. Савчук, А. Чухно та інші.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. У той же час у науковій літературі недостатньо висвітлена тема особливостей розвитку малого бізнесу та регіональних диспропорцій його функціонування. Дана стаття відображає результати досліджень авторами цих питань.

Постановка завдання. Проведення дослідження стану розвитку малого бізнесу у різних регіонах України, пошук шляхів ліквідації виявлених диспропорцій з метою покращення мезо- та макроекономічних показників.

Викладення основного матеріалу. В статті визначена роль та місце малого бізнесу в економічній системі держави; за допомогою запропонованої авторами методики розраховані інтегральні показники, які відображають рівень розвитку та ефективність функціонування малого бізнесу в різних регіонах України в розрізі видів економічної діяльності.

Висновки відповідно до статті. Виявлені диспропорції розвитку малих підприємств у регіонах України, запропоновані шляхи їх подолання з метою покращення стану національної економіки.

Ключові слова: малий бізнес; регіональні диспропорції; державна підтримка.

DOI: 10.25140/2410-9576-2018-1-2(14)-186-195

Urgency of the research. Study of regional disproportions of small business is up-to-date sector of research in the field of state support provision to entrepreneurship in Ukraine aimed at economy priming, enhancing the efficiency of regional and national economic development.

Target setting. Small business may significantly contribute to the Ukraine's GDP, solve employment issues, increase welfare and living standards of residents and satiate domestic market with competitive products.

Thus, an important task for Ukraine, under the present economic conditions, is to provide proportional location and effective functioning of small business all over Ukraine, along with already formed disproportions eliminating.

Actual scientific research and issues analysis. Considerable contribution to the development of theory, methodology and history of small business, its state regulation and disproportional regional development is made by the well-known scientists: V. Bazylevych, V. Bakumenko, Z. Varnaliy, P. Yeschenko, T. Klebanova, T. Ponomarenko, V. Savchuk, A. Chukhno and others.

Uninvestigated parts of general matters defining. At the same time, the peculiarities of small business development and regional disproportions of its functioning are not thoroughly outlined in research literature. In the article, the authors present their results of these issues studies.

The research objective. To study the condition of small business development in different regions of Ukraine, to find the approaches for the defined disproportions elimination in order to improve meso- and macroeconomic indices.

The statement of basic materials. The article describes the role and place of small business in the state economic system; integral indices, which reflect level of development and efficiency of small business functioning in different regions of Ukraine depending on types of economic activity, are calculated using the methods offered by the authors.

Conclusions. Disproportions of small businesses development in different regions of Ukraine are identified; the approaches to their elimination for considerable facilitating socioeconomic development of the country are offered.

Keywords: small business; regional disproportions; state support.

Актуальність теми дослідження. Найважливішою ознакою ринкової економіки, найбільш динамічним елементом її структури, який усуває диспропорції в окремих товарах на ринку, про-

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

понує додаткові робочі місця та сприяє скороченню безробіття, активізує інноваційні процеси, створює конкурентне середовище, дає початок розвитку середньому класу, є малий бізнес.

Проте необхідно мати більш детальне розуміння тенденцій його розвитку та ефективності функціонування у різних регіонах України у відповідності до місця розташування малих підприємств, ринків та каналів збуту продукції, природничих та кліматичних умов, складу та рівня доходу населення тощо.

Постановка проблеми. За рівнем розвитку малого бізнесу будь-якої країни оцінюють стан національної економіки, оскільки саме суб'єкти малого підприємництва здатні швидко створювати робочі місця, оновлювати і збагачувати ринок конкурентними товарами та послугами, забезпечувати швидке збільшення дохідної частини бюджетів всіх рівнів та покращити найважливіші макроекономічні показники розвитку країни. Малий бізнес виступає необхідним елементом реалізації економічних реформ на шляху до ефективної соціально-орієнтованої економіки.

Функціонування малого бізнесу значною мірою забезпечує розвиток регіонів, прискорює інвестиційні процеси, впливає на структуру національної економіки. Крім того, динамічний розвиток суб'єктів малого підприємництва є індикатором сприятливих умов подальшого формування та активізації розвитку підприємств середнього та великого бізнесу.

Об'єктом дослідження є регіональні диспропорції розвитку малого бізнесу в Україні, метою – формування висновків та пропозицій щодо усунення диспропорцій в секторі малого бізнесу, в разі їх виявлення, що є важливим завданням, враховуючи потенційний вплив мікроекономіки на покращення макроекономічних показників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розвиток теорії, методології та історії малого бізнесу, його державного регулювання, нерівномірності розвитку регіонів зробили відомі вчені: В. Базилевич, В. Бакуменко, З. Варналій, П. Єщенко, Т. Клебанова, Т. Пономаренко, В. Савчук, А. Чухно та інші.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. У той же час в науковій літературі недостатньо висвітлені особливості розвитку малого бізнесу в Україні, серед яких – формування регіональних диспропорцій в його функціонуванні. Тому, виявлення реального масштабу цієї тенденції та розробка пропозицій щодо можливих напрямів протидії її посиленню шляхом застосування економічних важелів впливу на державному та регіональному рівнях, є своєчасним та важливим аспектом підтримки суб'єктів малого підприємництва в Україні.

Постановка завдання. Завданням наукового дослідження є виявлення регіональних диспропорцій розвитку малого бізнесу в Україні, якщо такі є, та порівняння ефективності функціонування малого бізнесу у різних регіонах України з метою пошуку шляхів їх усунення в майбутньому.

Викладення основного матеріалу. Для України, з її особливим географічним положенням, різноманітною інфраструктурою транспортних сполучень, питання недопущення формування суттєвих регіональних диспропорцій у малому бізнесі та активне сприяння їх подоланню є актуальним завданням сучасної державної економічної політики.

Такі причини, як висока імпортозалежність, достатньо низький рівень диверсифікації виробництва, обмеженість доступу до кредитних ресурсів для початку діяльності та їх висока вартість, порівняно низький рівень доходів населення та високий – безробіття, що спричиняє міграцію працездатного населення у країни Західної Європи та Росію, призводять до необхідності формування системного підходу до державної підтримки розвитку малого бізнесу на основі балансу інтересів підприємців, регіональних органів влади та країни в цілому.

Відомо, що розвиток малого бізнесу позитивно впливає на економічний стан країни, створює широку платформу для нових робочих місць, певною мірою вирішує питання зайнятості соціально незахищених верст населення (молоді, жінок, пенсіонерів тощо) та набуття ними досвіду для подальшої самореалізації. Підприємства малого бізнесу традиційно характеризуються високою ефективністю капіталовкладень порівняно з підприємствами великого бізнесу, чому сприяє обмежена потреба у фінансових ресурсах та потенціал швидкої окупності. Саме малі підприємства в короткий термін мають можливість налагоджувати виробництво різних конкурентоспроможних товарів за рахунок можливості мобільного реагування на зміни зовнішнього та внутрішнього ринків товарів та послуг, легше проникають у порожні ринкові ніші, які не завжди є при-

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

важливіми для підприємств великого бізнесу, та виступають платформою для розвитку середнього підприємства. Крім того, як правило, психологічна атмосфера в малому бізнесі сприяє творчості та активності, оскільки власний бізнес всіляко сприяє відповідальному ставленню до праці.

Світовий досвід відводить провідну роль малому бізнесу в формуванні показників економіки країн. Перевагами цього підприємницького сектору, окрім зазначених вище, є відносно невисокі витрати на управління процесами, низька потреба у первинному капіталі та висока його оборотність, оперативність прийняття рішень та здатність швидко вносити зміни у виробничих процес тощо.

Як правило, в забезпеченні сталого розвитку малого бізнесу та його ефективного функціонування значну роль відіграє відповідна національна економічна політика з елементами державної підтримки. Стандартами ЄС передбачено, що частка малих та середніх підприємств в загальній їх кількості в країні має складати більше 99% – це одна з умов вступу країни – кандидата до Європейського Союзу [1]. В Україні малі підприємства становлять 95% від загальної кількості суб'єктів господарювання та забезпечують зайнятість 27% населення. За статистикою, малий та середній бізнес в середньому створює 50-70% ВВП розвинутих країн світу, забезпечує зайнятість населення на рівні 70% та 2/3 виробленої доданої вартості. Треба відзначити, що більшість малих підприємств в країнах ЄС працює в сферах торгівлі, будівництва, харчової промисловості та в сфері послуг [1]. В Японії – загально визнаній країні приватного підприємництва, малі підприємства є типовими також для сегменту машинобудування [2]. Більшість країн, серед яких США, Японія, Франція, Німеччина, Швеція, Південна Корея, не відокремлює малий бізнес від середнього та використовує з метою регулювання та ведення статистичної звітності поняття «мале і середнє підприємництво», «малий і середній бізнес». В Табл. 1 наведені переліки діючих критеріїв віднесення підприємств до вищезазваної категорії у деяких провідних країнах світу.

Таблиця 1

Кількісні критерії малого бізнесу в різних країнах

Країна	Термін, що використовується	Критерій
Україна	мікропідприємства, мале підприємство	кількість працівників, річний дохід від діяльності
США	малий і середній бізнес	кількість власників число зайнятих розмір активів річний прибуток
Японія	мале і середнє підприємництво	чисельність зайнятих статутний капітал
Франція	суб'єкти малого та середнього підприємництва	чисельність працівників річний оборот частка власного капіталу
Індія	малий бізнес	розмір основного капіталу
Росія	суб'єкти малого підприємництва	частка статутного капіталу кількість працівників
Німеччина	мале та середнє підприємництво	чисельність зайнятих річний обіг
Швеція	мале та середнє підприємництво	чисельність зайнятих
Велика Британія	суб'єкт малого підприємництва	річний обіг або активи або середня чисельність зайнятих
Південна Корея	мале і середнє підприємництво	чисельність зайнятих сума активів обсяг щорічного продажу
Польща	суб'єкти малого бізнесу мікропідприємець малий підприємець	чисельність працівників обсяг продажу вартість активів
Туреччина	малі підприємства	кількість працюючих

Джерело: складено самостійно за даними: [2; 4; 5]

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

В цілому, у якості найпоширеніших критеріїв віднесення підприємств до категорії малого (або малого та середнього) бізнесу використовуються показники кількості працівників та капітал підприємства. У той же час, при визначенні малого бізнесу відмічається різниця наявних методологічних підходів, відсутність єдиних кількісних та якісних критеріїв віднесення підприємств до цього сектору. Так, за даними Всесвітнього банку, загальна кількість показників, які використовуються у міжнародній практиці, за якими підприємства відносяться до суб'єктів малого підприємництва (бізнесу), перевищує п'ятдесят. Відсутність єдиних критеріїв у визначенні малого бізнесу в різних країнах породжують певні труднощі і ускладнюють порівняльний аналіз макроекономічних показників, роблячи його дещо умовним. Тому, можливим виходом з цієї ситуації може бути використання одного загального показника, наприклад, річного обороту в еквіваленті в звітності міжнародних фінансових організацій.

За даними аналізу, на даний час в Україні малий бізнес представлений суб'єктами малого підприємництва – фізичними особами, зареєстрованими у встановленому законом порядку як суб'єкти підприємницької діяльності та юридичними особами – суб'єктами підприємницької діяльності будь-якої організаційно-правової форми та форми власності з річною чисельністю зайнятих не більше 50 осіб та розміром річного валового доходу не більше 10 млн. євро за середньорічним курсом НБУ [3; 9].

Виконане дослідження особливостей та закономірностей територіального розподілу малих підприємств України за видами економічної діяльності та аналіз основних економічних показників дає підставу для висновку про наявність суттєвих відмінностей в стані та напрямках розвитку малого бізнесу в регіонах та ступеня впливу на загальнонаціональні економічні тенденції. Поглиблений аналіз окремих територій, стан розвитку яких відзначаються особливою гостротою тих чи інших проблем регіональної економіки, сприяє виявленню резервів для поліпшення економічної ситуації на цих територіях, обґрунтуванню пріоритетів у вирішенні завдань регіональної підтримки малих підприємств, підвищенню ефективності регуляторної політики, що має практичне значення для розробки прогнозів розвитку регіонів.

При формуванні системи показників підприємств малого бізнесу в цілях проведення досліджень наявності диспропорцій (нерівномірності) розвитку регіонів важливо забезпечити відповідний базис для коректного порівняльного аналізу: методичний та інформаційний. У якості первинної інформації використані дані Державної служби статистики за 2016 рік (проведення аналізу за 2017 рік ускладнюється фрагментарністю наявних офіційних показників).

З метою вивчення стану розвитку малого бізнесу в регіонах України доцільно проведення кластеризації (групування) областей у відповідності до розробленої авторами системи показників:

1. Інтегральний показник 1 відображає розвиток та потенціал малих підприємств (МП) кожного регіону і визначається розрахунковим методом на базі значень групи статистичних показників: питома вага МП у загальній кількості підприємств області, кількість МП регіону на 10 тис. осіб наявного населення, кількість МП на 10 тис. осіб економічно активного населення, рівень зайнятості в малому бізнесі, середньомісячна заробітна плата найманих працівників, галузева структура зайнятих на МП.

2. Інтегральний показник 2 відображає параметри діяльності малих підприємств і визначається на базі статистичних показників: операційні витрати на одиницю реалізованої продукції, частка підприємств, які одержали прибуток у звітному періоді, витрати на інформатизацію на одне МП регіону, обсяги реалізованої продукції МП в загальному обсязі реалізованої продукції області, питома вага капітальних інвестицій МП у загальному обсязі інвестицій регіону, середньорічний виробіток одного найманого працівника;

3. Інтегральний показник 3 відображає ефективність діяльності малого бізнесу і визначається на основі: фінансового стану (показники ділової активності, фінансової стійкості, ліквідності) та результатів діяльності (показники рентабельності продажу, капіталу, необоротних активів, прибутковості операційної діяльності).

Кластерний аналіз дозволяє виконати багатомірне дослідження та класифікувати об'єкти за декількома ознаками (класифікаційними параметрами) одночасно. Автоматизація статистичних розрахунків відбувалася з використанням StatSoft Statistica 7.0. У цій програмі реалізовано аг-

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

ломеративні методи мінімальної дисперсії: joining (tree clustering) – деревовидна кластеризація, two-way – двоходова кластеризація, а також k-means – дивізійний метод k-середніх. Метод деревоподібної кластеризації передбачає різні правила ієрархічного об'єднання в кластери: одиночного зв'язку (single Linkage), повного зв'язку (complete Linkage), незваженого попарного середнього (unweighted pair-group average), зваженого попарного середнього (weighted pair-group average), незваженого центроїдного (unweighted pair-group centroid), зваженого центроїдного (weighted pair-group centroid), метод Уорда (Ward's method) [7].

За сформованою авторами системою інтегральних показників, які розраховані з використанням офіційних статистичних даних стосовно приватних підприємців та малих підприємств, які утворюють організаційну основу малого бізнесу в Україні, методом стандартизації та використання так званої «багатовимірної середньої» проведено розрахунок інтегральних показників, кінцевою метою якого було виявлення регіональних відмінностей в стані розвитку малого бізнесу в різних областях України та ранжування отриманих значень за територіальним принципом та за видами економічної діяльності. Нижче наведені отримані результати (Табл. 2).

Таблиця 2

Середні значення сукупності інтегральних показників розвитку та діяльності малих підприємств України в територіальному розрізі у 2016 р.

Перелік областей	Кількість областей	Рівень значення сукупності інтегральних показників
Луганська, Донецька, Кіровоградська, Волинська, Чернігівська, Хмельницька	6	низький (0,21 ÷ 0,25)
Рівненська, Черкаська, Полтавська, Сумська, Херсонська, Івано-Франківська, Закарпатська, Житомирська	8	нижче середнього (0,28 ÷ 0,31)
Харківська, Тернопільська, Миколаївська, Одеська	4	середній (0,35 ÷ 0,43)
Дніпропетровська, Запорізька, Київська, Чернівецька, Львівська, Вінницька	6	високий (0,45 ÷ 0,58)
м. Київ	1	максимальний (0,8)

Джерело: складено авторами за результатами розрахунків

Типізація отриманих значень інтегрального показника розвитку та ефективності функціонування малих підприємств дозволила виділити п'ять груп областей України та зробити наступний висновок: до регіонів з найбільш сприятливим діловим кліматом, порівняно високим рівнем розвитку малого бізнесу та рівнем його економічної ефективності відносяться – місто Київ, яке є центром усіх політичних, економічних та міжнародних зв'язків, Вінницька, Львівська, Чернівецька, Дніпропетровська, Київська та Запорізька області, на території яких зосереджені промисловість, торгівля, сфера послуг та туризм. Отримані результати свідчать, що на показники розвитку та ефективності діяльності малих підприємств суттєвий вплив має місце розташування відповідного регіону та традиційна структура господарства. До регіонів з порівняно низьким рівнем розвитку малого бізнесу відносяться Луганська, Донецька, Кіровоградська, Волинська, Чернігівська та Хмельницька області, що свідчить про беззаперечну наявність на їх територіях проблем, які гальмують розвиток.

Результати аналізу демонструють наявність суттєвих регіональних відмінностей в кількості, пріоритетних сферах діяльності та кінцевій ефективності малого бізнесу в Україні. Так, у 2016 році найменша кількість малих підприємств у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення зареєстрована у Луганському (15) та Донецькому (23) регіонах, середня кількість малих підприємств – в Чернівецькій області (37), практично втричі більша – в Київській області (97) і максимальна – у місті Київ (250). У Запорізькій області на кожні 10 тис. осіб наявного населення припадає 74 малих підприємства, обсяг реалізованої продукції становить 39685,7 млн. грн. або 18,2% від загального обсягу реалізованої продукції підприємствами регіону, що дорівнює 925, 57 тис. грн. у розрахунку на одне МП. В той же час, у Чернівецькій області на 10 тис. осіб наявного населення припадає 37 підприємств малого бізнесу, які забезпечують 7941,1 млн. грн. або

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

38,4% загального обсягу реалізованої продукції регіону, що дорівнює 2374,02 тис. грн. на одне МП. В місті Київ зареєстровано та функціонує 250 малих підприємств на кожні 10 тис. осіб наявного населення, які продукують 389282,8 млн. грн. або 15,6% реалізованої продукції регіону, що дорівнює 5340,76 тис. грн. в розрахунку на одне МП [10; 11].

Наведені дані підтверджують існування нерівномірності та диспропорцій у розвитку малих підприємств у регіональному розрізі, вирівнювання яких з орієнтиром на покращення можна розглядати як суттєвий резерв поліпшення мезо- та макропоказників української економіки.

Важливими, з точки зору розуміння структури малого бізнесу в країні, є дані, отримані за результатами розрахунку інтегральних показників, у розрізі окремих видів економічної діяльності (Табл. 3).

Таблиця 3

Середні значення сукупності інтегральних показників розвитку та ефективності діяльності малих підприємств України за видами економічної діяльності у 2016 р.

Рівень сукупного інтегрального показника	Кількість областей	Перелік видів діяльності
низький (0,10 ÷ 0,22)	5	транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність; освіта; охорона здоров'я та надання соціальної допомоги; діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування; надання інших видів послуг
Середній (0,45 ÷ 0,58)	5	сільське, лісове та рибне господарство; промисловість; будівництво; операції з нерухомим майном; мистецтво, спорт, розваги та відпочинок
високий (1,25 ÷ 1,40)	3	фінансова та страхова діяльність; оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів

Джерело: складено за даними проведених розрахунків

Таким чином, станом на кінець 2016 р. в Україні найбільш високим рівнем значень інтегральних показників, що відображають рівень розвитку та ефективність малого бізнесу, характеризуються торгівельна, фінансова та страхова діяльності, а також послуги з ремонту автомобілів, а найменшим – транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність, охорона здоров'я та надання соціальної допомоги, надання інших послуг та освіта. Ці напрями потребують особливої уваги з боку державних органів влади та додаткових цільових програм підтримки їх розвитку.

Необхідно відзначити, що переважна більшість підприємств малого бізнесу за організаційно-правовим статусом – це фізичні особи-підприємці, кількість яких щорічно збільшується, що пов'язано, в першу чергу, зі спрощеним порядком реєстрації та функціонування цього сектору. У фізичних осіб-підприємців кількість найманих працівників складає близько 59% від загальної кількості працюючих, що свідчить про тяжіння до сімейної форми ведення бізнесу. Більша частка найманих працівників залучена до сфери здійснення операцій з нерухомим майном та надання послуг. Наприклад, у сфері діяльності, пов'язаної з транспортом, задіяна третина найманих працівників малих підприємств країни, які виробляють майже 35% продукції цієї галузі [10].

За статистичними даними, 41% найманих робітників припадає на малі підприємства, які здійснюють діяльність у формі юридичної особи. Аналіз територіальної нерівномірності розподілу фонду оплати праці серед працівників, зайнятих на малих підприємствах, дозволяє зробити висновок про відносну рівномірність рівня оплати праці з певною локалізацією оплати праці на міських малих підприємствах.

В ході досліджень виконана оцінка потенціалу збільшення річних обсягів реалізованої продукції в сегменті малого бізнесу за рахунок вирівнювання наявних диспропорцій між регіонами за фактором ділової активності, що можливо при наявності системної підтримки розвитку суб'єктів малого підприємництва шляхом впровадження відповідних цільових державних і регіональних програм та механізмів стимулювання. Результати оцінки потенціалу збільшення обсягів реалізації продукції, товарів та послуг наведені в Табл. 4 та на Рис. 1.

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

Таблиця 4

Прогноз потенціалу збільшення обсягу реалізованої продукції малими підприємствами в розрізі областей України за рахунок фактору збільшення їх кількості (до середнього по областях з високим рівнем розвитку малого бізнесу) , млн. грн.

Області	Обсяг реалізованої продукції малими підприємствами у регіоні	Потенціально можливий обсяг реалізації продукції малими підприємствами
Вінницька	34340,9	34340,9
Волинська	15968,4	45149,4
Дніпропетровська	104759,7	104759,7
Донецька	26317,9	35607,5
Житомирська	16517,5	39871,4
Закарпатська	11669,9	32542,0
Запорізька	39685,7	39685,7
Івано-Франківська	18209	37001,3
Київська	71172,9	71172,9
Кіровоградська	29320,4	57217,3
Луганська	9227,1	37391,7
Львівська	55048,1	55048,1
Миколаївська	28867,6	39809,7
Одеська	75589,7	75589,7
Полтавська	33030	52450,7
Рівненська	14101,2	42808,9
Сумська	16657,9	45355,2
Тернопільська	15416,7	51369,8
Харківська	80385,4	80385,4
Херсонська	21846,6	42490,1
Хмельницька	18801,5	42908,5
Черкаська	26626,1	46862,6
Чернівецька	7941,1	7941,1
Чернігівська	16601,1	45478,0
м. Київ	389282,8	389282,8
Разом	1177385,2	1552520,274

Джерело: складено за даними [8] та Табл. 2

Рис. 1. Прогнозовані можливості збільшення обсягів реалізованої продукції малими підприємствами України у розрізі регіонів

Джерело: складено за даними [8] та Табл. 2

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

Загальний приріст реалізації продукції малими підприємствами в Україні тільки за рахунок одного з багатьох факторів впливу, а саме, збільшення їх кількості у кожному регіоні до рівня, середнього по групі областей з високим рівнем розвитку малого бізнесу (Табл. 2), за попередньою оцінкою може становити 375135,1 млн. грн. або 31,86 % від досягнутого обсягу реалізації продукції та послуг. В загальному обсязі реалізованої в Україні продукції в секторах великого, середнього та малого бізнесу – це 5,58 %.

Оцінка потенціалу розвитку малого бізнесу в регіонах України за принципом наближення рівня розвитку та ефективності до кращих із досягнутих на внутрішньому ринку показників за обсягами реалізації, свідчить про великий економічний потенціал сектору за умов створення сприятливих можливостей для діяльності.

Вдалий досвід країн з високим рівнем розвитку малого бізнесу підтверджує необхідність системної державної підтримки цього сектору економіки в Україні. Виявлені в ході досліджень регіональні нерівномірності розвитку та функціонування малих підприємств призводять до висновку про необхідність посилення ефективності методів державної та регіональної підтримки малого підприємництва для прискорення його розвитку, подолання існуючих проблем та ліквідації диспропорцій. Завдання полягає у тому, щоб суттєво розширити роль і місце малого бізнесу в економічних процесах, забезпечити зайнятість у його структурах 30-35% працездатного населення країни. Подальший розвиток малого бізнесу є надійним потенціалом України в подоланні негативних соціально-економічних процесів, таких як, відтік працездатного населення за кордон, низький рівень якості життя, високий рівень тінізації економіки, низька конкурентоспроможність частини вітчизняних виробництв.

Дієвими формами підтримки малого бізнесу на державному та регіональному рівнях, які одночасно із забезпеченням загального розвитку цього сегменту української економіки сприятимуть подоланню диспропорцій та нерівномірності розвитку в окремих регіонах України, вважаємо:

- впровадження цільових комплексних державної та регіональних програм розвитку і підтримки малого підприємництва з відповідним фінансовим, правовим та організаційним забезпеченням;
- використання державних банків для відкриття цільових кредитних ліній підтримки малого підприємництва із зазначенням обсягу фінансування, прийнятної відсоткової ставки та секторів кредитування за умов створення нових робочих місць;
- створення умов щодо підвищення рівня зацікавленості комерційних банків у активізації співпраці з малими підприємствами за рахунок впровадження пільгового оподаткування обсягів прибутку, одержаного по операціях з обслуговування фінансових потреб малого бізнесу;
- стимулювання малих підприємств до підвищення фінансової стійкості шляхом використання інструменту податкових пільг у разі формування ними страхових резервів задля попередження банкрутства;
- розробка та використання широкого спектру інструментів підтримки стартапів та підприємців – початківців;
- сприяння залученню коштів донорів та міжнародних фінансових організацій у формі грантів та співфінансування для розвитку на території України перспективних видів економічної діяльності в організаційно-правових формах малого бізнесу;
- забезпечення процесу якісної освіти, набуття компетенцій працівниками малого бізнесу та організація доступної консультаційної підтримки.

Висновки. В ході досліджень виявлено, що розвиток і функціонування малого бізнесу у різних регіонах України має особливості, які проявляються в різниці рівня ділової активності, структури по видах економічної діяльності та економічної ефективності, а також місця та ролі, яку відіграє малий бізнес у формуванні обсягів виробництва та реалізації товарів та послуг в регіоні. Найбільш розвинутий рівень малого бізнесу за значенням сукупності інтегральних оціночних показників відмічається в 6 регіонах та м. Києві, серед яких – Дніпропетровська, Запорізька, Київська, Чернівецька, Львівська, Вінницька області. (Табл. 2). Суттєво менші масштаби і показники розвитку та ефективності функціонування малого бізнесу спостерігаються в інших областях України (Табл. 2). Потенціал покращення рівня ділової активності в цих регіонах України мінімально оцінюється в

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

375135,1 млн. грн., що становить 31,86 % приросту досягнутого обсягу реалізації продукції малими підприємствами та 5,58% загальних обсягів реалізації продукції в країні в 2016 р.

В Україні спостерігається також нерівномірність розвитку малого бізнесу розрізі видів економічної діяльності. Так, аналіз результатів розрахунків сукупності інтегральних показників (Табл. 3) доводить, що найбільш розвинутими в сегменті малого бізнесу є фінансова та страхова діяльність; оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів, менш розвинуті – транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність; освіта; охорона здоров'я та надання соціальної допомоги; діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування; надання інших видів послуг. Удосконалення структури малого бізнесу в напрямку пріоритетного розвитку більш ефективних видів економічної діяльності є шляхом розвитку економіки регіонів і, як наслідок, покращення якості життя населення.

Сталий розвиток малого бізнесу в Україні та подолання диспропорцій між регіонами та видами економічної діяльності можливе шляхом адаптованого використання досвіду розвинутих країн Євросоюзу та країн світу за умов прийняття та ефективного реалізації комплексної державної та регіональної політики підтримки підприємництва, основу якої складають: вдосконалення правової бази з питань малого підприємства, фінансово-кредитна, матеріально-технічна та інноваційна підтримка малого бізнесу, міжнародна фінансова та технічна допомога малим підприємствам, кадрове, наукове та консультативне забезпечення їх розвитку.

Література

1. Гавриш, С. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про державну підтримку і розвиток малих та середніх підприємств в Україні» [Електронний ресурс] / С. Гавриш // Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=12950&pf35401=23425>.
2. Рібун, Л. В. Зарубіжний досвід розвитку малого бізнесу / Л. В. Рібун, Г. А. Лех, І. М. Васильович // Науковий вісник НЛТУ України. – 2016. – Вип. 26.2. – С. 230-235.
3. Господарський кодекс України : за станом на 16 січня 2003 р. №436-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
4. Про визначення мікро- малих і середніх підприємств : Рекомендації Комісії 2003/361/ ЕС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.minjust.gov.ua/file/32706.docx>.
5. Базилевич, В. Д. Ринкова економіка: основні поняття і категорії: навчальний посібник / В. Д. Базилевич, К. С. Базилевич. – К. : Знання – Прес, 2008. – 263 с.
6. Лапач, С. Н. Статистика в науці та бізнесі / С. Н. Лапач, А. В. Чубенко. – К. : МОРИОН, 2002. – 640 с.
7. Халафян, А. А. STATISTICA 7. Статистический анализ данных: учебник / А. А. Халафян. – М. : ООО «Бинном – Пресс», 2007. – 512 с.
8. Регіони України 2017. Частина I, II. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
9. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань регулювання підприємницької діяльності : Закон України : за станом на 18 вересня 2008 р. № 523-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=523-17>.
10. Україна в цифрах 2016 / за ред. І. Є. Вернера. – К. : Державна служба статистики України, 2017. – 240 с.
11. Діяльність суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва 2016 / за ред. М. С. Кузнецової. – К. : Державна служба статистики України, 2017. – 624 с.
12. Малий бізнес: зарубіжний досвід [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.remzavod.biz/e9.html>.
13. Малий бізнес по-японськи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.openbusiness.ru/html_euro/Japan_open6.htm.
14. Авілова, А. Малий бізнес в Італії [Електронний ре-

References

1. Havrysh, S. (n.d.). Poiasniuvalna zapyska do proektu Zakonu Ukrainy «Pro derzhavnu pidtrymku i rozvytok malykh ta serednikh pidpriemstv v Ukraini» [Explanatory note to the draft Law of Ukraine «On State Support and Development of Small and Medium Enterprises in Ukraine»]. *w.c.rada.gov.ua*. Retrieved from: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=12950&pf35401=23425> [in Ukrainian].
2. Ribun, L. V. (2016). Zarubizhnyi dosvid rozvytku maloho biznesu [Foreign experience of small business development]. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy – Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine*, 26.2, 230-235 [in Ukrainian].
3. Hospodarskyi kodeks Ukrainy: vid 16 sichnia 2003, № 436-IV [Commercial Code Ukraine: from January 16 2003, № 436-IV]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15> [in Ukrainian].
4. Rekomendatsii Komisii 2003/361/ ES «Pro vyznachennia mikro- malykh i serednikh pidpriemstv» [Recommendations of the Commission 2003/361 / EC on the identification of micro and small enterprises]. *old.minjust.gov.ua*. Retrieved from <http://old.minjust.gov.ua/file/32706.docx> [in Ukrainian].
5. Bazylevych, V. D., Bazylevych, K. S. (2008). *Rynkova ekonomika: osnovni poniatia i katehorii [Economy: basic concepts and categories]*. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].
6. Lapach, S. N., Chubenko, A. V. (2002). *Statystyka v nauke y byznese [Statistics in science and business]*. Kyiv: MORYON [in Ukrainian].
7. Khalafian, A. A. (2007). *STATISTICA 7. Statysticheskyi analiz danniakh [STATISTICA 7. Statistical analysis of data]*. Moscow: OOO «Bynom – Press» [in Russian].
8. Rehiony Ukrainy 2017. Chastyna I, II. [Regions of Ukraine. Part I, II]. *www.ukrstat.gov.ua*. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
9. Zakon Ukrainy «Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy z pytan rehuliuвання pidpriemnytskoi diialnosti»: vid 18 veresnia 2008 r., № 523-VI [Law of Ukraine About the amendment to the

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

сурс] / А. Авілова. Режим доступу: <http://donklass.com/home/638-malyj-biznes-v-italii.html>.

15. Бей, О. Зарубіжні практики розробки стратегій розвитку малого підприємництва на регіональному рівні / О. Бей, Г. Томсон. – К. : К.І.С., 2013. – 48 с.

statutory legislative acts of Ukraine, the rule of law is the law of Ukraine September 18 2008, № 523-VI]. *rada.gov.ua*. Retrieved from <http://www.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=523-17> [in Ukrainian].

10. Venera, I. Ye. (Eds). (2017). *Ukraina v tsyfrakh 2016 [Ukraine in figures 2016]*. Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [in Ukrainian].

11. Kuznietsova, M. S. (Eds). (2017). *Diyalnist subiektiv velykoho, serednoho, maloho ta mikropidpriemnytstva 2016 [The length of the subektiv of the great, middle, small ta mikropidpriemnytstva 2016]*. Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [in Ukrainian].

12. Malyi biznes: zarubizhnyi dosvid [Small business: foreign experience]. (n.d.). *www.remzavod.biz*. Retrieved from <http://www.remzavod.biz/e9.html> [in Ukrainian].

13. Kharitonova, D. (n.d.). Malyi biznes po-yaponski [Small business in Japan]. *www.openbusiness.ru*. Retrieved from https://www.openbusiness.ru/html_euro/Japan_open6.htm [in Ukrainian].

14. Avilova, A. (n.d.). Malyi biznes v Italii [Small business in Italy]. *donklass.com*. Retrieved from <http://donklass.com/home/638-malyj-biznes-v-italii.html>. 8 [in Ukrainian].

15. Bay, O., Thomson, G. (2013). *Zarubizhni praktyky rozrobky stratehii rozvytku maloho pidpriemnytstva na rehionalnomu rivni [Foreign practices of development of small business development strategies at the regional level]*. Kyiv: K.I.S. [in Ukrainian].

Надійшла 01.03.2018

Бібліографічний опис для цитування :

Худолей, В. Ю. Регіональні диспропорції малого бізнесу в Україні та шляхи їх усунення / В. Ю. Худолей, Т. В. Пономаренко, Т. М. Іванова // Науковий вісник Полісся. – 2018. - № 2 (14). Ч. . – С. 186-195.

- Худолей Вероніка Юріївна** доктор економічних наук, доцент, ректор, професор кафедри менеджменту організацій, ПВНЗ «Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая»; <https://orcid.org/0000-0002-6658-7065>; Researcher ID: T-6398-2017; SPIN-код: 5906-4145; E-mail: khudolei@ukr.net;
- Khudolei Veronika Yuriyivna** Doctor of Economics, Associate Professor, Rector, Professor at the Department of Organizational Management, Private Institution of Higher Education "Academician Yuriy Bugay International Scientific and Technical University";
- Пономаренко Тетяна Вадимівна** доктор економічних наук, професор кафедри міжнародної економіки, обліку та фінансів, ПВНЗ «Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая»; <https://orcid.org/0000-0002-6734-6212>; Researcher ID: T-5669-2017; SPIN-код: 1106-5370; E-mail: tetyana.pon@gmail.com;
- Ponomarenko Tetiana Vadymivna** Doctor of Economics, Professor at the Department of International Economics, Accounting and Finance, Private Institution of Higher Education "Academician Yuriy Bugay International Scientific and Technical University";
- Іванова Тетяна Миколаївна** кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри міжнародної економіки, обліку та фінансів, ПВНЗ «Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая»; <https://orcid.org/0000-0001-8883-7881>; Researcher ID: G-1281-2016; SPIN-код: 8201-1900; E-mail: ivanova_feo@ukr.net;
- Ivanova Tetiana Mykolaivna** Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of International Economics, Accounting and Finance, Private Institution of Higher Education "Academician Yuriy Bugay International Scientific and Technical University"